

Fryderyk Sosnowski

Turystyka i krajoznawstwo młodzieży szkolnej w polityce państwa w latach 1970–1980 w świecie czasopisma „Poznaj Swój Kraj”

Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura
Fizyczna 14/1, 89-100

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Fryderyk SOSNOWSKI*

Turystyka i krajoznawstwo młodzieży szkolnej w polityce państwa w latach 1970–1980 w świetle czasopisma „Poznaj Swój Kraj”

Streszczenie

Celem opracowania jest przedstawienie polityki państwa w zakresie turystyki i krajoznawstwa młodzieży szkolnej w dekadzie Edwarda Gierka (1970–1980), w oparciu o czasopismo „Poznaj Swój Kraj”. Artykuł został sporządzony na podstawie materiałów publikowanych na łamach periodyku w latach 1969–1982.

Podczas zjazdów Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej oraz dyskusji na różnych szczeblach Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, a później Ministerstwa Oświaty i Wychowania poruszano kwestie dotyczące turystyki i krajoznawstwa młodzieżowego. Władze partyjne i przedstawiciele wymienionych resortów wygłaszali wiele dezyderatów, mających na celu stymulowanie rozwoju ruchu krajoznawczo-turystycznego młodzieży szkolnej. Najczęściej proponowane postulaty dotyczyły: zwiększania liczby wycieczek szkolnych i doskonalenia ich organizacji, rozbudowy bazy turystycznej dla potrzeb dzieci i młodzieży, podnoszenia kwalifikacji kadry nauczycielskiej organizującej turystykę szkolną, zwiększania udziału młodzieży szkolnej w turystyce kwalifikowanej.

Słowa kluczowe: turystyka szkolna, turystyka młodzieżowa, krajoznawstwo, państwo, Edward Gierek.

I

Problematyka turystyki i krajoznawstwa młodzieży szkolnej w dekadzie Edwarda Gierka nie była dotychczas częstym przedmiotem szczegółowych badań naukowych. Zwłaszcza polityczne aspekty turystyki i krajoznawstwa młodzieżowego we wspomnianym okresie rzadko rozpatrywano. W zakresie stanu

* Mgr, Instytut Wychowania Fizycznego, Turystyki i Fizjoterapii, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie; e-mail: fryderyksosnowski@gmail.com.

badania znajdują się opracowania, które jedynie w sposób częściowy ujmują to zagadnienie. Wśród nich należy wymienić np. prace Jerzego Gaja¹, Leonarda Szymańskiego², Aleksego Chmiela³, Romana Bara i Andrzeja Dolińskiego⁴, czy też Zbigniewa Kulczyckiego⁵.

W latach 70. XX wieku jedynie kilka czasopism w Polsce podejmowało tematykę turystyki i krajoznawstwa wśród młodzieży. Należały do nich głównie periodyki „Poznaj Swój Kraj” oraz „Gościniec”. Można tutaj jeszcze wymienić „Świat Młodych” i „Na Przełaj”. „Gościniec”, wydawany przez Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, adresowany był do całej kadry PTTK, zawierał materiały informacyjne o pracy PTTK, poruszał głównie problemy szkolnych klubów krajoznawczo-turystycznych PTTK⁶. W „Świecie Młodych”, którego część artykułów dotyczyła kultury fizycznej i turystyki, a zwłaszcza sportu młodzieżowego i ruchu harcerskiego, turystykę i krajoznawstwo traktowano dość marginalnie. Natomiast harcerskie czasopismo młodzieżowe „Na Przełaj” sporadycznie poruszało problematykę krajoznawczo-turystyczną młodzieży szkolnej⁷.

„Poznaj Swój Kraj” – jako pierwsze polskie czasopismo krajoznawczo-turystyczne – założone zostało przez ówczesne ministerstwo oświaty w 1958 roku⁸. Periodyk przeznaczony był głównie dla szkolnych kół krajoznawczo-turystycznych, które zaczęto zakładać w różnych rodzajach placówek oświatowo-wychowawczych. Celem utworzenia czasopisma była pomoc w organizowaniu takich instytucji oraz promowanie aktywnych form poznawania ojczyzny poprzez wycieczki, obozy wędrowne czy biwaki⁹. Od początku istnienia periodyk wydawano nieprzerwanie jako miesięcznik, również przez całą dekadę lat 70. XX wieku¹⁰. Magazyn edukował młodych adeptów turystyki oraz nauczycie-

¹ J. Gaj, *Zarys historii turystyki w Polsce w XIX i XX wieku*, Poznań 2001; tegoż, *Zarys historii turystyki w Polsce*, Warszawa 2003; tegoż, *Dzieje turystyki w Polsce*, Warszawa 2008; tegoż, *Turystyka w Polsce w świetle odwilży politycznej po 1956 roku*, [w:] W. Siwiński, R.D. Tauber, E. Mucha-Szajek (red.), *Hotelarstwo, rekreacja, turystyka. Kierunki przemian w świecie post-industrialnym*, Poznań 2005; J. Gaj, *Państwowa administracja turystyczna w Polsce Ludowej*, [w:] T. Jurek, K. Obodyński, S. Zaborniak (red.), *Z dziejów turystyki i sportu w Polsce*, Rzeszów 2009,

² L. Szymański, *Kultura fizyczna i turystyka w polityce Polski Ludowej 1944–1989*, Wrocław 2004, s. 143–160.

³ A. Chmiel, *Turystyka w Polsce w latach 1945–1989*, Warszawa 2007, s. 35–78.

⁴ R. Bar, A. Doliński, *Turystyka*, Warszawa 1978, s. 41–44.

⁵ Z. Kulczycki, *Zarys historii turystyki w Polsce*, Warszawa 1977, s. 103–132.

⁶ „Poznaj Swój Kraj” 1973, nr 166, s. 23.

⁷ http://pl.wikipedia.org/wiki/Na_Prze%C5%82aj.

⁸ <http://www.poznaj-swoj-kraj.pl>.

⁹ <http://www.aktualnosciturystyczne.pl/informacja-turystyczna/wciaz-wedrujemy201d-w-nastepne-piecdziesieciolecie>.

¹⁰ <http://www.poznaj-swoj-kraj.pl>.

li zajmujących się organizacją ruchu turystycznego, a także był inicjatorem różnych imprez, kampanii i akcji związanych z krajoznawstwem i turystyką¹¹.

W czasopiśmie „Poznaj Swój Kraj” często zamieszczano relacje ze spotkań politycznych na różnych szczeblach, dotyczących turystyki i krajoznawstwa. Pomysły, uchwały i rozporządzenia władzy nierzadko komentowano na łamach periodyku. W latach 1970–1974 magazyn wydawały Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, redaktorem naczelnym był Marian Sobański, redakcja mieściła się w Warszawie przy ul. Grażyny 5. Natomiast w latach 1975–1980 czasopismo wydawał Instytut Wydawniczy „Nasza Księgarnia”, redaktorem naczelnym została Jadwiga Kłysińska-Szczubiałka, a redakcję przeniesiono na ul. Spasowskiego 6/8 w Warszawie. W dekadzie lat 70. XX wieku objętość periodyku wynosiła niezmiennie 32 strony¹².

II

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie polityki państwa w turystyce i krajoznawstwie młodzieży szkolnej w Polsce w dekadzie Edwarda Gierka, w oparciu o czasopismo „Poznaj Swój Kraj”.

Artykuł jest próbą odpowiedzi na następujące problemy badawcze: Jaką rolę odegrały władze państwowe w rozwoju ruchu krajoznawczo-turystycznego młodzieży szkolnej w latach 70. XX wieku? Jakie problemy dotyczące turystyki i krajoznawstwa młodzieży szkolnej były podejmowane przez władze? Czy w kwestiach poruszanych przez władze nastąpiła poprawa?

Podstawową metodą badawczą zastosowaną w niniejszej pracy była analiza materiałów źródłowych. Analizę tę uzupełniono o badania literatury przedmiotu¹³.

Jednym z głównych tematów poruszanych w czasopiśmie „Poznaj Swój Kraj” były ustalenia władzy państwowej dotyczące ruchu krajoznawczo-turys-

¹¹ <http://www.aktualnosciturystyczne.pl/informacja-turystyczna/wciaz-wedrujemy201d-w-nastepne-piecdziesieciolecie>.

¹² „Poznaj Swój Kraj” 1970–1980.

¹³ R. Bar, A. Doliński, *Turystyka*, Warszawa 1978; A. Chmiel, *Turystyka w Polsce w latach 1945–1989*; J. Gaj, *Dzieje turystyki w Polsce*; tegoż, *Państwowa administracja turystyczna w Polsce Ludowej*; tegoż, *Turystyka w Polsce w świetle odwilży politycznej...*; tegoż, *Zarys historii turystyki w Polsce w XIX i XX wieku*; tegoż, *Zarys historii turystyki w Polsce*; L. Gondek, *Kultura fizyczna w Polsce. 1944–1984. Zarys podstawowych struktur, form i efektów zarządzania kulturą fizyczną w czterdziestoleciu PRL*, Gdańsk 1984; Z. Kulczycki, *Zarys historii turystyki w Polsce*, Warszawa 1977; T. Łobożewicz, *Turystyka kwalifikowana*, Warszawa 1983; J.P. Piotrowski, *Dylematy Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego w latach 1950–1989*, [w:] A. Kowalczyk, L. Nowak, R. Urban (red.), *Z dziejów turystyki w Polsce i polonijnej kultury fizycznej*, Gorzów Wlkp. 2012; J. Rolicki, *Edward Gierek. Przerwana dekada*, Warszawa 1990; L. Szymański, *Kultura fizyczna i turystyka w polityce Polski Ludowej 1944–1989*, Wrocław 2004.

tycznego wśród młodzieży szkolnej. Turystyka i krajoznawstwo dzieci i młodzieży były bowiem częstym tematem debat politycznych¹⁴. W wytycznych na VI Zjazd Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR) w grudniu 1971 r. „Aby Polska rosła w siłę, a ludzie żyli dostatniej” na ważnym miejscu znalazła się turystyka¹⁵. Na Zjeździe sporo miejsca poświęcono też młodzieży¹⁶. Zauważono, że nastąpiła poprawa w wypoczynku młodzieży, zwłaszcza zimą, z powodu wydłużenia czasu ferii zimowych do 18 dni. Wyrażono zadowolenie, że przygotowaniem wypoczynku dzieci i nastolatków zajmowały się organizacje turystyczne, młodzieżowe i społeczne¹⁷.

W listopadzie 1972 r. odbyło się posiedzenie Komitetu Centralnego PZPR poświęcone wyłącznie sprawom młodzieży. Tezy programowe przyjęte na VII Plenum KC PZPR wskazały na duże znaczenie młodzieżowej turystyki i krajoznawstwa. Fragment przedstawionych treści brzmiał:

Rosnącego znaczenia nabiera turystyka i krajoznawstwo. Szczególna rola przypada w tej dziedzinie PTTK, które razem ze związkami zawodowymi i organizacjami młodzieżowymi powinno znacznie rozszerzyć zasięg i poziom uprawiania turystyki przez młodzież¹⁸.

Także podczas VII Zjazdu PZPR, który odbył się w dniach 8–12 grudnia 1975 r., nie pominięto kwestii dotyczących turystyki młodzieżowej. Podczas Zjazdu wytyczono programowe założenia społeczno-gospodarczego rozwoju w latach 1976–1980. Stwierdzono, że dużo czasu i troski zostanie poświęcone rozwojowi kultury fizycznej, a więc sportowi, turystyce i rekreacji. Doskonaleniu miały ulec zwłaszcza różne formy wypoczynku dla dzieci i młodzieży¹⁹.

Na kolejnym, VIII Zjeździe PZPR w dniach 11–15 lutego 1980 r., sam Edward Gierek podczas wygłoszenia swojego referatu pt. *O dalszy rozwój socjalistycznej Polski, o pomyślność narodu polskiego...* wypowiedział się na temat turystyki dzieci i młodzieży szkolnej. I sekretarz KC PZPR powiedział:

Stwarzać trzeba warunki do zwiększania uczestnictwa ludzi pracy i ich rodzin w turystyce, rekreacji i różnych formach czynnego wypoczynku. Należy popularyzować krajoznawczą i kwalifikowaną turystykę, szczególnie wśród dzieci i młodzieży oraz rozwijać wymianę turystyczną, zwłaszcza z krajami socjalistycznymi²⁰.

Podczas zjazdów PZPR często poruszano kwestię rozbudowy i odpowiedniego wykorzystania bazy turystycznej dla młodzieży. Problematykę tę podjęto podczas VI Zjazdu, gdzie powiększenie liczby obiektów turystycznych dla mło-

¹⁴ „Poznaj Swój Kraj” 1970–1980.

¹⁵ „Poznaj Swój Kraj” 1972, nr 155, s. 10.

¹⁶ „Poznaj Swój Kraj” 1972, nr 153, s. 2.

¹⁷ „Poznaj Swój Kraj” 1972, nr 155, s. 10.

¹⁸ *Dla przyszłości Polski*, „Poznaj Swój Kraj” 1973, nr 163, s. 2.

¹⁹ „Poznaj Swój Kraj” 1976, nr 193, s. 2.

²⁰ *O dalszy rozwój socjalistycznej Polski*, „Poznaj Swój Kraj” 1980, nr 235, s. 2.

dzieży szkolnej uznano za ważny element tych działań²¹. Na jednym z kolejnych posiedzeń partii zaapelowano do instytucji turystycznych i młodzieżowych o budowę w czynie społecznym schronisk turystycznych dla młodzieży²². Natomiast na VIII Zjeździe PZPR Edward Gierek zaznaczył:

musimy lepiej wykorzystywać istniejącą bazę, modernizować obiekty sportowe i turystyczno-wypoczynkowe²³.

III

Ruch krajoznawczo-turystyczny młodzieży szkolnej był tematem znacznie częściej poruszonym na niższym szczeblu władzy. Problemom turystyki i krajoznawstwa młodzieży szkolnej dużo miejsca poświęcało zwłaszcza Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego (MOiSW), które w dniu 29 marca 1972 r. zostało przemianowane na Ministerstwo Oświaty i Wychowania. W 1969 r. MOiSW oraz Zarząd Główny PTTK przyjęły „Główne kierunki działalności krajoznawczo-turystycznej wśród młodzieży szkolnej”, które określały struktury organizacyjne Szkolnych Kół Krajoznawczo Turystycznych (SKKT). Od początku dekad lat 70. XX wieku ruch krajoznawczo-turystyczny młodzieży szkolnej był bowiem oparty na działalności takich kół. Według rozporządzenia MOiSW turystykę i krajoznawstwo wśród młodzieży szkolnej powinny rozwijać i propagować szkoły. Szkoły miały być organizatorem wycieczek przedmiotowych oraz wycieczek krajoznawczo-turystycznych w ramach zajęć pozalekcyjnych. Celem rozwijania zainteresowań krajoznawstwem i turystyką, na terenach szkół w ramach zajęć pozalekcyjnych miały być organizowane SKKT oraz propagowane krajoznawstwo i turystyka w pracy innych ogniw, a także w młodzieżowych organizacjach ideowo-wychowawczych, takich jak Związek Harcerstwa Polskiego czy Związek Młodzieży Socjalistycznej²⁴. W Ministerstwie Oświaty i Wychowania (MOiW)²⁵ podkreślano, że liczba członków takich kół systematycznie rośnie, podobnie jak liczba wycieczek szkolnych. Wzrastała także popularność imprez krajoznawczo-turystycznych dla młodzieży organizowanych przez instytucje młodzieżowe i szkoły²⁶.

Pomimo rosnącej liczby wycieczek szkolnych, według MOiW liczebność wypraw dla dzieci i młodzieży była wciąż niewystarczająca. Według badań nad aktywnością turystyczną młodzieży warszawskiej, przeprowadzonych dla Ministerstwa w 1971 r., w okresie roku szkolnego jedynie ok. 53% młodzieży brało

²¹ „Poznaj Swój Kraj” 1972, nr 153, s. 2.

²² „Poznaj Swój Kraj” 1973, nr 163, s. 2.

²³ *O dalszy rozwój socjalistycznej Polski*, „Poznaj Swój Kraj” 1980, nr 235, s. 2.

²⁴ „Poznaj Swój Kraj” 1969, nr 130, s. 19.

²⁵ Już po przekształceniu Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego w nowy resort.

²⁶ „Poznaj Swój Kraj” 1972, nr 159, s. 24.

udział w wycieczkach organizowanych przez szkołę podstawową, ok. 23% przez szkołę średnią i ok. 4% przez szkołę zawodową²⁷.

MOiW dostrzegało również problem nieodpowiedniej organizacji wycieczek szkolnych. W 1972 r. Ministerstwo zaprezentowało program działania na lata 1972–1975. W nawiązaniu do wytycznych MOiW Departament Kultury Fizycznej tegoż resortu przygotował program rozwoju krajoznawstwa i turystyki we wspomnianych latach. Szczególny nacisk położony został na kwestię zwiększenia zasięgu i usprawnienia organizacji różnych form wycieczek przedmiotowych oraz kilkudniowych wypraw krajoznawczo-turystycznych jako metod aktywizujących uczniów i sprzyjających lepszemu opanowaniu przez nich programu nauczania²⁸. Podczas krajowej konferencji dotyczącej krajoznawstwa i turystyki szkolnej zorganizowanej przez MOiW w dniach 3–4 grudnia 1973 r. podkreślono konieczność pełnej odpowiedzialności szkół za program poznawczy i wychowawczy każdej wycieczki. Ponadto zaznaczono potrzebę nawiązania ściślejszej współpracy między szkołami w obszarze ich organizacji. Wskazano także konieczność rygorystycznego przestrzegania przepisów dotyczących wycieczek szkolnych i szkolnego ruchu krajoznawczo-turystycznego przez wszystkich organizatorów wypraw młodzieży szkolnej i wszystkie ich ogniwa administracyjne. Zwrócono również uwagę na potrzebę sporządzenia zestawów tras wycieczek przedmiotowych i kompleksowych oraz udostępniania ich organizatorom wypraw młodzieżowych²⁹.

W Ministerstwie Oświaty i Wychowania dostrzegano również problem niewystarczającej kadry wykwalifikowanych nauczycieli i kierowników wycieczek szkolnych³⁰. Podkreślano konieczność rozszerzenia akcji kursów szkoleniowych dla nauczycieli w celu nadawania im koniecznych uprawnień krajoznawczo-turystycznych³¹. W celu zwiększenia kwalifikowanej kadry resort starał się współpracować z uczelniami wyższymi o kierunkach związanych z turystyką i krajoznawstwem. Proponowano kształcenie kadry nauczycielskiej pod kątem krajoznawstwa i turystyki oraz nadawanie przez uczelnie uprawnień „kierownika szkolnej wycieczki krajoznawczo-turystycznej” i „kierownika szkolnego obozu wędrownego”. Postulowano również rozszerzenie zagadnień krajoznawczo-turystycznych w programach wyższych szkół nauczycielskich i pedagogicznych³². Pomysły te przyniosły rezultaty, gdyż pod koniec dekady w 1979 r. liczba nauczycieli z odpowiednimi uprawnieniami organizacyjnymi znacznie wzrosła i wynosiła 71 tys.³³

²⁷ „Poznaj Swój Kraj” 1974, nr 176, s. 3.

²⁸ „Poznaj Swój Kraj” 1973, nr 168, s. 2.

²⁹ „Poznaj Swój Kraj” 1974, nr 174, s. 3.

³⁰ „Poznaj Swój Kraj” 1974, nr 176, s. 2.

³¹ „Poznaj Swój Kraj” 1974, nr 174, s. 3.

³² „Poznaj Swój Kraj” 1974, nr 176, s. 2.

³³ „Poznaj Swój Kraj” 1979, nr 230, s. 2.

Według władz państwowych turystyka i krajoznawstwo miały odegrać ogromną rolę w wychowaniu młodych ludzi. Zwłaszcza w MOiW często podkreślano dużą rolę turystyki i krajoznawstwa w wychowaniu dzieci i młodzieży szkolnej. Władze oświatowe miały popierać poczynania wszelkich organizacji turystycznych (zwłaszcza PTTK) i młodzieżowych służące wychowaniu młodzieży³⁴. Sam Minister Oświaty i Wychowania Jerzy Kuberski stwierdził w 1972 r., że „turystyka stanowi istotny czynnik w wychowaniu młodzieży”³⁵.

W 1977 r. dokonano reorganizacji dotychczasowego szkolnego ruchu krajoznawczo-turystycznego. Zarządzenie MOiW z 4 lipca 1977 r. ujednoliciło formy zrzeszania się młodzieży zainteresowanej turystyką i zalecało przekształcenie istniejących dotąd Szkolnych Kół Krajoznawczo-Turystycznych w Szkolne Kluby Krajoznawczo-Turystyczne PTTK. Jednocześnie przemianę w SKKT-PTTK podlegały wszystkie dotychczas istniejące w szkołach ogniwa Towarzystwa. W ten sposób działalność PTTK na terenie szkół znacznie się rozszerzyła³⁶.

Według rozporządzenia MOiW szkoły i inne placówki oświatowo-wychowawcze oraz administracja oświatowa, współdziałając z PTTK, Polskim Towarzystwem Schronisk Młodzieżowych i Związkiem Harcerstwa Polskiego, powinny skoncentrować się na upowszechnianiu krajoznawstwa i turystyki wśród dzieci i młodzieży szkolnej. Zalecano, aby każdy uczeń uczestniczył w co najmniej dwóch wycieczkach krajoznawczo-turystycznych organizowanych w obrębie własnego regionu w ciągu roku szkolnego. Na podstawie zarządzenia wszystkie oświatowo-wychowawcze instytucje powinny się skupić na realizowaniu różnorodnych wycieczek i innych imprez krajoznawczo-turystycznych w czasie letniego i zimowego wypoczynku młodzieży. Instytucje te miały również skierować uwagę na organizowanie imprez turystyki kwalifikowanej, pozwalających na zdobycie odpowiednich odznak turystycznych. Szkoły i placówki powinny też skoncentrować się na zwiększaniu liczby szkolnych schronisk młodzieżowych oraz tras typowych, a także na przygotowaniu i doskonaleniu kadr dla potrzeb szkolnego ruchu krajoznawczo-turystycznego³⁷.

Zadania te miały być realizowane w następujących formach: wycieczki po trasach typowych własnego regionu; wyprawy popularne jedno- lub dwudniowe (głównie sobotnio-niedzielne) organizowane w czasie wolnym od zajęć; kilkudniowe wycieczki krajoznawczo-turystyczne poza obręb własnego regionu; imprezy turystyki kwalifikowanej, takie jak: rajdy piesze, kolarskie i narciarskie, zloty, obozy wędrownie, spływy kajakowe, rejsy żeglarskie, turnieje krajoznawcze; wycieczki wielopredmiotowe organizowane w formie lekcji w terenie, lekcji-wycieczek; wyjazdy zagraniczne młodzieży szkolnej organizowane przez PTTK lub ZHP³⁸.

³⁴ „Poznaj Swój Kraj” 1969, nr 130, s. 19.

³⁵ *Turystyka uczy i wychowuje*, „Poznaj Swój Kraj” 1972, nr 159, s. 2–3.

³⁶ „Poznaj Swój Kraj” 1977, nr 212, s. 3.

³⁷ Tamże, s. 28.

³⁸ Tamże, s. 29.

Budowaniem szkolnych schronisk oraz tworzeniem, prowadzeniem i obsługą tzw. turystycznych tras typowych, przeznaczonych dla obozów wędrownych młodzieży szkolnej, zajmowało się Polskie Towarzystwo Schronisk Młodzieżowych³⁹. Trasy typowe były trasami wędrowek pieszych, kajakowych i kolarskich na wybranych szlakach, przygotowywanymi przez Oddziały Wojewódzkie PTSM w oparciu o schroniska młodzieżowe. Przebiegały przez najciekawsze tereny Polski, służyły obozom wędrownym młodzieży szkolnej⁴⁰. Trasy typowe były bogate w treści patriotyczne, ideowo-wychowawcze i poznawcze. Nazwy niektórych z nich mogły posłużyć jako przykłady lekcji historii i patriotyzmu, np. „Szlakiem Tadeusza Kościuszki”, „Szlakiem walk nad Bzurą”, „Szlak Grunwaldzki”, „Szlakiem Braterstwa Broni”, „Szlakiem PKWN”⁴¹. Liczba tych tras corocznie się zwiększała. Przykładowo w 1973 r. Towarzystwo przygotowało 129 tras typowych, w których wzięło udział 77,5 tys. uczestników⁴². Rok później liczba tras typowych wzrosła do 132, przeszło nimi 3560 obozów młodzieżowych, łącznie 80 tys. uczestników⁴³. Systematycznie zwiększała się także liczba schronisk. W 1973 r. było w Polsce 900 schronisk PTSM⁴⁴, rok później była to liczba 928 obiektów⁴⁵, a w 1980 r. uruchomiono już 1201 schronisk młodzieżowych⁴⁶.

Tabela 1. Plan rozwoju turystyki szkolnej na lata 1978–1980

Lp.	Wyszczególnienie	Stan 1978	Planowanie 1980	Wykonanie 1980	Procent realizacji
1.	SKKT – PTTK	4 164	10 723	7 244	68%
2.	Nauczyciele, kierownicy wycieczek	74 000	114 024	81 582	72%
3.	Nauczyciele z uprawnieniami PTTK	20 000	13 725	16 300	119%
4.	MOT – PTTK	23 000	54 526	21 500	39%
5.	Schroniska stałe	133	180	138	77%
6.	Schroniska sezonowe	1 023	1 150	1 091	95%
7.	Trasy typowe	115	256	218	83%
8.	Trasy dla wycieczek	275	764	595	78%
9.	Wypożyczalnie sprzętu turystycznego	1 672	808	2 218	275%

Źródło: „Poznaj Swój Kraj”, nr 259, s. 29.

³⁹ „Poznaj Swój Kraj” 1976, nr 199, s. 2.

⁴⁰ „Poznaj Swój Kraj” 1973, nr 171, s. 5.

⁴¹ „Poznaj Swój Kraj” 1975, nr 199, s. 5.

⁴² „Poznaj Swój Kraj” 1974, nr 174, s. 3.

⁴³ „Poznaj Swój Kraj” 1976, nr 194, s. 8.

⁴⁴ „Poznaj Swój Kraj” 1973, nr 171, s. 5.

⁴⁵ „Poznaj Swój Kraj” 1974, nr 174, s. 3.

⁴⁶ „Poznaj Swój Kraj” 1980, nr 239, s. 19.

W 1977 r. MOiW przygotowało plan rozwoju turystyki szkolnej do 1980 r. Plan ten był w założeniu sumą zamierzeń kuratoriów i współpracujących z nimi w dziedzinie turystyki organizacji, tj. PTTK, PTSM i ZHP⁴⁷. Porównanie założeń planu rozwoju turystyki szkolnej do 1980 r. i jego realizacji przedstawia poniższa tabela. Jak widać, w przypadku liczby nauczycieli z uprawnieniami PTTK i liczby wypożyczalni sprzętu turystycznego udało się znacznie przekroczyć plan na rok 1980. W pozostałych siedmiu kategoriach nie udało się wykonać planowanych założeń, a w większości przypadków wykonanie (średnio na poziomie 73%) znacząco odbiegało od planów (przeciętnie o 27%).

Problematykę krajoznawczo-turystyczną dzieci i młodzieży poruszał również Departament Kultury Fizycznej MOiW. Zwracano uwagę zwłaszcza na rozwijanie wśród młodzieży szkolnej turystyki kwalifikowanej. W programie rozwoju turystyki i krajoznawstwa na lata 1972–1975 duży nacisk położono na rozwój różnych imprez turystyczno-krajoznawczych z zakresu turystyki kwalifikowanej, jak rajdy, zloty, spływy czy złazy. Podkreślono, że szkoła powinna koncentrować swoją uwagę na rozpowszechnianiu wśród młodzieży szkolnej turystyki pieszej, wędrowniej, rowerowej, kajakowej i innych form turystyki kwalifikowanej, a także wszelkich form obozowania⁴⁸. Pod koniec 1973 r. Departament Kultury Fizycznej MOiW dokonał analiz i ocen rozwoju różnych form wycieczek szkolnych i turystyki kwalifikowanej. Dostrzegano na tym polu duże perspektywy rozwojowe na przyszłość⁴⁹. Oczekiwania co do rozwoju turystyki kwalifikowanej przedstawił również Minister Oświaty i Wychowania Jerzy Kuberski w wywiadzie z 1972 r. dla „Poznaj Swój Kraj”⁵⁰. Minister stwierdził, że nauce młodzieży w szkole muszą towarzyszyć rekreacja i wypoczynek i wyraził nadzieję na rozwój masowego udziału młodzieży szkolnej w turystyce pieszej, rowerowej, żeglarskiej, kajakowej i innych⁵¹.

IV

Reasumując, na podstawie analizy artykułów publikowanych w latach 70. XX wieku na łamach czasopisma „Poznaj Swój Kraj” należy stwierdzić, że władze państwowe odegrały istotną rolę w rozwoju turystyki i krajoznawstwa młodzieży szkolnej w dekadzie Edwarda Gierka. Temat turystyki, krajoznawstwa, rekreacji i wypoczynku dzieci i młodzieży był poruszany przez władze partyjne na najwyższym szczeblu podczas zjazdów KC PZPR, a także przez te niższego szczebla, jak Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego czy Ministerstwo

⁴⁷ „Poznaj Swój Kraj” 1982, nr 259, s. 29.

⁴⁸ „Poznaj Swój Kraj” 1973, nr 168, s. 2.

⁴⁹ „Poznaj Swój Kraj” 1974, nr 174, s. 4.

⁵⁰ *Turystyka uczy i wychowuje*, „Poznaj Swój Kraj” 1972, nr 159, s. 2–3.

⁵¹ „Poznaj Swój Kraj” 1972, nr 159, s. 2.

Oświaty i Wychowania. Komitet Centralny PZPR, a zwłaszcza wymienione resorty mobilizowały różne organizacje młodzieżowe, turystyczne i oświatowo-wychowawcze do wszelkich działań mających na celu rozwój turystyki i krajoznawstwa. Podczas zjazdów, konferencji i innych spotkań politycznych na różnych szczeblach poruszano problem niedostatecznej liczby wycieczek szkolnych i ich nienajlepszej organizacji. Podkreślano także potrzebę rozbudowy i unowocześnienia bazy turystycznej dla młodzieży oraz popularyzowania różnych form turystyki kwalifikowanej. Podnoszono również kwestię zwiększania liczby nauczycieli – organizatorów turystyki szkolnej – poprzez przygotowywanie specjalistycznych kursów i szkoleń.

Na przestrzeni lat 70. XX wieku w wymienionych i innych aspektach turystyki młodzieżowej następowała poprawa. Młodych pasjonatów turystyki i krajoznawstwa przybywało. Wystarczy wspomnieć, że w 1970 r. 10 tys. młodych ludzi posiadało odznakę Młodzieżowego Organizatora Turystyki PTTK⁵², a w 1980 r. była to liczba trzykrotnie większa – 30 tys.⁵³ Zwiększała się liczba wycieczek szkolnych i wykwalifikowanych turystycznie nauczycieli. Baza turystyczna dla młodzieży szkolnej była rozbudowywana, głównie dzięki wzrostowi liczby schronisk młodzieżowych PTSM. Przekształceniu Szkolnych Kół Krajoznawczo-Turystycznych w Szkolne Kluby Krajoznawczo-Turystyczne PTTK towarzyszyło uporządkowanie spraw organizacyjnych wycieczek w szkołach, a turystyka kwalifikowana zyskiwała na popularności.

Należy jednak mieć na uwadze, że dekada lat 70. XX wieku była okresem szczególnym. Specyficzna era lat 1970–1980 polegała na wszechobecnym propagowaniu sukcesów i dokonań w każdej dziedzinie życia społecznego, chociaż osiągnięcia te nie zawsze następowały. Polityka władz była ukierunkowana na manipulację oraz propagandę doskonałego i świetnie rozwijającego się państwa. Władze partyjne przedstawiały Polskę w idealnym świetle, a jakiegokolwiek sukcesy w kraju przypisywały w dużej mierze sobie. Propaganda olbrzymich osiągnięć nieco różniła się z prawdą, również na polu turystyki i krajoznawstwa. Wygłaszane przez polityków postulaty mogły być bardziej na pokaz niż w celu rzeczywistych zmian, można odnieść wrażenie, że znacznie więcej mówiono niż robiono. Realny rozwój ruchu turystyczno-krajoznawczego młodzieży szkolnej nastąpił, aczkolwiek nie był on tak doniosły, jak wszem obwieszczano, a do jego rozwoju bardziej przyczyniły się organizacje turystyczne i młodzieżowe niż ówczesne władze państwowe.

⁵² „Poznaj Swój Kraj” 1973, nr 166, s. 20.

⁵³ „Poznaj Swój Kraj” 1982, nr 266, s. 27.

Bibliografia

A. Źródła

I. Prasa

„Poznaj Swój Kraj” 1969–1982.

II. Źródła internetowe

www.aktualnosciturystyczne.pl

www.poznaj-swoj-kraj.pl

www.wikipedia.org

B. Literatura

Bar R., Doliński A., *Turystyka*, Warszawa 1978.

Chmiel A., *Turystyka w Polsce w latach 1945–1989*, Warszawa 2007.

Gaj J., *Dzieje turystyki w Polsce*, Warszawa 2008.

Gaj J., *Państwowa administracja turystyczna w Polsce Ludowej*, [w:] T. Jurek, K. Obodyński, S. Zaborniak (red.), *Z dziejów turystyki i sportu w Polsce*, Rzeszów 2009.

Gaj J., *Turystyka w Polsce w świetle odwilży politycznej po 1956 roku*, [w:] W. Siwiński, R.D. Tauber, E. Mucha-Szajek (red.), *Hotelarstwo, rekreacja, turystyka. Kierunki przemian w świecie postindustrialnym*, Poznań 2005.

Gaj J., *Zarys historii turystyki w Polsce w XIX i XX wieku*, Poznań 2001.

Gaj J., *Zarys historii turystyki w Polsce*, Warszawa 2003.

Gondek L., *Kultura fizyczna w Polsce. 1944–1984. Zarys podstawowych struktur, form i efektów zarządzania kulturą fizyczną w czterdziestoleciu PRL*, Gdańsk 1984.

Kulczycki Z., *Zarys historii turystyki w Polsce*, Warszawa 1977.

Łobożewicz T., *Turystyka kwalifikowana*, Warszawa 1983.

Piotrowski J.P., *Dylematy Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego w latach 1950–1989*, [w:] *Z dziejów turystyki w Polsce i polonijnej kultury fizycznej*, Gorzów Wlkp. 2012.

Rolicki J., *Edward Gierek. Przerwana dekada*, Warszawa 1990.

Szymański L., *Kultura fizyczna i turystyka w polityce Polski Ludowej 1944–1989*, Wrocław 2004.

**The sightseeing and tourist movement of school children
in the decade of politics country in years 1970–1980,
based on the magazine “Know Your Country”**

Abstract

The aim of the study is to depict the sightseeing and tourist movement of school children in the decade of Edward Gierek (1970–1980), based on the magazine “Know Your Country”. The article was prepared according to the materials published on the pages of the journal in the years 1969–1982.

During the meetings of the Central Committee of the Polish United Workers’ Society and the Ministry of Education, many issues concerning the sightseeing and tourist movement of school children were discussed. The most important authorities and ministries proposed many desiderata, aimed at developing sightseeing and tourist movement in Poland. The essential innovations referred to: increasing the amount of school trips and development of their organization, expansion of tourist facilities for the needs of children and young people, improvement of qualifications of the teaching staff, responsible for the school children tourist movement, the increase of the participation of school children in qualified tourism.

Keywords: educational tourism, youth tourism, sightseeing, country, Edward Gierek.